

Levelek Pilinszky Jánosnak*

JUHÁSZ KÁLMÁN

[Szeged, 1961. augusztus 11.] 61. 8. 11.

Kedves Barátom!

Engedd meg, de nem tudom megállni, hogy Szegedről írt gyönyörű cikked¹ alkalmával szívből ne köszöntslek. Évtizedek óta tudom, legtöbb embernek fel kell nyitni a szemét, hogy belássa: milyen jó dolga van, milyen kellemes a környezete! Ezt Szegedre vonatkozóan régen tudom: nem hiányzanak a magas hegyek, az erdőségek, a fővárosba talán nem fogok az életbe[n] utazni – de minden nap elmegyek a tiszai Béke-fürdőházba. Alig vagyok a vízben, a napra sem vágyom már (sütkérezzenek mások is az élet verőfényében!), az árnyékba ülök és onnan nézem – a Tiszát és környékét. A Tiszában sem annyira a dübörgő motorcsónakokat, mint inkább azt az egy (legfeljebb) két vitorlást. Nem unom meg ezt a nézgelődést. Azonban hagyjuk ezt!

Most csak azért írok, mert sikerült még jobban felnyitnod szememet Szeged természeti szépségeinek megismerésére. Ezért hálával gondolok Reád, és magamnak kívánom, hogy alkalom adtán ismét itt tisztelhesünk.

Sok szíves üdvözlettel

Kálmán bácsi

Gépirat; MTA K, Ms 5951/292.

Juhász Kálmán (1892–1966): A szegedi és temesvári piarista gimnáziumban tanult. A csanádi egyházmegye szétdarabolása után Romániában maradt, a temesvári püspöki levéltár anyagát tanulmányozta. 1936-ban átköltözött Magyarországra, 1953-ig Kübekháza plébánosa. Előbb óraadó, 1953-tól a szegedi teológián főiskolai tanár. 1954-ben kanonokká választották, 1958-ban nyugdíjazták. Különösen jelentős a csanádi egyházmegyeről írt tudományos munkái.

1. *Szegedi képeslap*. Új Ember, 1961. augusztus 13., 33. sz. 2.

KONDOR BÉLA

[Pb.: Kecskemét, 1962. január 12.]

Kedves János,

igen jól érzem itt magam Pesthez képest. Úgy látszik, a csend és a magány az igazi életformám. Valahányszor ilyen helyzetbe kerülök, mintha egy nagy követ vettek volna le rólam, elfelejtem ócska kis pesti gondjaimat, mászkálásaimat. S toronylakóvá leszek.

Komoly lakosztályom van: egy szoba meg nagy műterem. Jól fűtve mindez.

Remélem a Nárcisz-béli Atlantisz¹ még nem süllyedt el teljesen, csak számomra egy ideig. Ismerőseket üdvözlöm, Évácskát külön is.

* A költő hagyatékában (MTA Könyvtárának Kézirattára) található leveket közreadja: Hafner Zoltán. Peter Jay, Gabriel Marcel és Lorand Gaspar leveleit Bende József fordította.

(A levek végén szereplő rövidítések: K = Kézirat, B. n. = Boríték nélkül; ezt követően a hagyatéki jelzetszám olvasható.)

Gondolok arra, hogy igen soká itt maradnék magamban. Jól lehetne itt festeni.

Samu

Ui.: Csupa fiatal között rémületesen öregnek érzem magam. Rövidéletű leszek.

S.

Küldök egy verset.² Talányos. Olvasd el, kérlek!

K; MTA K, Ms 5952/3 .

Kondor Béla (1931–1972): festő, grafikus, költő; a hatvanas években Pilinszky közeli barátja.

1. *Nárcisz-béli Atlantisz*: a Váci utcai Nárcisz eszpresszóra, akkori közös törzshelyükre céloz Kondor.
2. A levélben küldött verset nem ismerjük.

JUHÁSZ KÁLMÁN

[Szeged,] 62. V. 7.

Kedves Barátom!

Az „első” példányt küldöttem el Neked. Ugyancsak az „első” példányt a főszerkesztő úrnak. Megkértem őt, hogy ha a tárgyat közérdekűnek tartja, kérjen fel Téged, aki annak idején szép tanulmányt írtál Szegedről – hogy néhány sorban ismertesd az Új Emberben.¹ Most vett szíves soraidból azt olvasom ki, hogy a dolgozat témája érdekel. Ha sikerül a három lap terjedelmű cikket elolvasni, akkor szépen megkérnélek, légy kegyes néhány sorban megemlékezni róla. Úgy emlékszem, mikor itt jártál, szóba került 50 éves írói jubileumom. Ezt még meg kell érnem! (Itt mindent nyilván tartanak! Még nem voltam 70 éves, de már megünnepeltették velem, nem voltam aranymisés, de ezt is anticipálták. A legjobb módszer, mint a jó kártyásé: Gute Miene zum bösen Spiel!²) Bebizonyíthatóan 1965 tavaszán lesz 50 éve, hogy Czapik Gyula temesvári folyóiratában, a Havi Közölnyben egy cikksorozatomban jelent meg a licentiátusokról. Most vigyázok a „folytonosságra” és ilyen valóban apró cikkekkel iparkodom magam a felszínen tartani.

Mikor lesz ismét szerencsénk Szegeden?

Őszintén köszönt

Kálmán bácsi

Gépirat, B. n.; MTA K, Ms 5951/293.

1. Nem tudjuk, Juhász Kálmán mely cikkét küldte el az Új Ember szerkesztőségébe. Pilinszky csak később írt Juhászról: *Diplomától az aranydiplomáig*. Új Ember, 1966. január 2., 1. sz. 2.
2. „Gute Miene zum bösen Spiel!”: jóképet vágni gonosz játékhoz

PESKÓ ZOLTÁN

Róma, 64. 1. 24.

Kedves Jancsi,

rettenetesen sajnálom, hogy úgy elszaladt az idő. Nem tudtam már megmutatni Neked az elkészült *Nagyvárosi ikonokat*. Talán sikerül itt találni másolót, akkor küldenék belőle.¹

Megvettem az új kötetet.² Nagyon tetszett!

Gyere Rómába! Július 30-ig itt vagyunk.

Szerbusz, Isten áldjon!

Zoli

K; MTA K, Ms 5952/395.

Peskó Zoltán (1937): karmester, zeneszerző. Az 1950-es évek végén Sárközi Mártán keresztül ismerkedett meg Pilinszkyvel. (Sárközi Márta fia, Sárközi Mátyás és Peskó az általános iskolában osztálytársak voltak.) 1964 óta külföldön, főként Svájcban és Olaszországban él. – A levél írásakor még hivatalosan, ösztöndíjjal tartózkodott Rómában.

1. *Nagyvárosi ikonok* szopránhangra és kamarazenekearra; kottája megtalálható a költő hagyatékában: Ms 5059/36.
2. Pilinszky János: *Rekviem*. Magvető, Bp. 1964. – A kötet már 1963 decemberében megjelent.

KERESZTURY DEZSŐ

Bpest. 1964. ápr. 25.

Kedves János,

köszönöm a *Rekviemet*; a kötet egyes darabjait régen szívembe zártam. Így együtt egymást kiegészítve, növelve, erősítve úgy szólnak motívumai, mint valami egyszerre szép és borzalmas zeneműé. „Minden angyal rettenetes”, mondhatni a Te Múzsádról is Rilkével. De, hogy vele folytassam: „a szépség a rettenetes kezdete”,¹ s a te munkáid szépek.

Örülök, hogy megjelenhettek. Isten segítsen további munkáidban!

Szeretettel köszönt:

Keresztury Dezső

K; MTA K, Ms 5951/353.

Keresztury Dezső (1904–1996): író, költő, irodalomtörténész, kritikus, műfordító. 1945–1947 között a Nemzeti Parasztpárt tagjaként vallás- és közoktatásügyi miniszter, 1945-től az Eötvös Kollégium igazgatója. 1948-tól az MTA főkönyvtárosa, majd 1950-től nyugdíjba vonulásáig az Országos Széchényi Könyvtár munkatársa volt.

1. Idézetek Rilke első duinói elégiájából.

SZŐNYI ZSUZSA

[Róma,] 1968. március 9.

Drága Jancsi,

mindig rengeteget emlegetünk Téged, nagyon szeretnénk, ha májusban, amikor Párizsba mész, kis kerülőt tennél és eljőnnél Rómába hozzánk.¹ Most (remélhetőleg) nem leszünk tele vendéggel és most igazán együtt lehetnénk nyugodtan és beszélgethetnénk.² Jancsi, remélem, a nagyobb „ugrás” szépen sikerült, azóta már biztosan pihensz utána és szeretnénk tudni, hogy miféle ugrottál.³ Ionescot küldtettem Neked, azonkívül egy francia könyvet, amit írtál, nem tudom, ilyet akartál-e? Talán már megérkezett. Képzeld, megkérdeztem mindenkit, hogy milyen szép imakönyvek vannak, azt válaszolták, hogy a mai franciák nem nagyon írnak imakönyveket, csak mindenféle tudós értekezést és dokumentációs anyagot; mi lesz a világ jövője, mi lesz az egyházak sorsa és egyéb „alapvető” munkákat. De azért reménykedem, hogy idővel találok valamit, addig is elküldtettem ezt a francia könyvet.

Matyinak⁴ a télen homloküreggyulladásra volt, borzasztóan fájta a feje, de három nap alatt teljesen elmúlt penicillin és más mindenféle komplikált orvosságok tömegével. Most viszont a tavaszi lagymatagság jött rá, de ebbe mindenki megrokkant, virágoznak a fák, friss zöld fű van a parkokban, az Aventinus gyönyörű, csak az emberek vonszolják magukat, mint beteg pók.

Most olvastuk Moravia legújabb könyvét, illetve ez csak egy vékony kis színdarab, de nekünk nagyon tetszett. Matyi már befejezte, de én még csak a felénél tartok, mindketten belebetegedtünk, olyan borzasztó és egyben olyan nagyszerű. (Némileg olyan, mint a *Te Requiem-med.*) A zsidó táborokban játszódik, címe *Kurt, az Isten*. Lényegében arról szól, hogy a régifajta Fatumot, a mi korunkban a kollektív Fatum helyettesíti, az embereknek már nincs egyéni sorsuk, végzetükről nem individuálisan, hanem kollektívan döntenek az istenek. Legalábbis ezt szeretné a koncentrációs tábor német parancsnoka, Kurt, aki előadatja a rabokkal *Odipus királyt* és úgy intézi, hogy a dráma cselekménye a valóságban is megtörténjen. Hátborzongató, rémes hangulat, persze mindez remekül megírva és végül azt süti ki, hogy Kurt, az Isten, belebukik saját ötletébe, az embereket nem lehet kollektív Végzet által irányítani, mégiscsak mindenkin megvan a saját kis végzete, egyéni lelkiismerete és akarata. Szóval végeredményben optimista mű, csak közben belebetegszik az ember, amíg olvassa. De nehogyan hidd, hogy én ezt jól mondtam el, valahogy így van az egész, de én a sok fától nem veszem észre az erdőt. Matyi sokkal jobban megértette, igaz, hogy ő már végigolvasta és én még nem.

Képzeld, Matyinak négy akvarelljét kiállították Milánóban, az Olasz Akvarell országos kiállításán, a Dóm-téren, az Idegenforgalmi Palotában. Meghívták, hogy küldjön be egy pár akvarellt és mindet ki is állították, most nagyon boldog. Tavasszal talán csinál egy önálló kiállítást Rómában, lehet, hogy pont májusban.

Vasárnap láttuk a francia akadémian a Villa Mediciben, az Ingres-kiállítást, főleg olyan képek és rajzok vannak, amiket olaszországi tartózkodása során festett Ingres. Nem az a kiemelt vonzó egyéniség, de az egész kicsi tájképek és néhány férfiportré szépek. De ami igazán szép, a Villa Medici maga, a város alatt terül el és vasárnap délelőtt a sok háztető, kupola fénylett a tejfeles napfényben. Lementünk gyalog a Via Gregoriánán és a Sistinán újra fel, a Spanyol lépcsőn üldögéltek a hosszú hajú hippyek, de elég hideg lehetett a hátsó felüknek. Ma is erős északi szél fúj, pedig nagyon szépen süt a nap, ha az ember talál egy védett sarkot, ott jó meleg van. Azt tudod, hogy van egy cicánk? Azt hiszem, még nem írtuk. Melinda találta a Piazza Quadrátán, az autók között szaladgált és majdnem palacsinta lett belőle. Az ő nagy macskája rögtön szét akarta szedni ezt a kicsit féltékenységében, erre elhozta nekünk, bár Matyi nagyon tiltakozott, mert mi a kutyákat szeretjük. Igyekszem úgy nevelni, mint egy kutyát, csontokat kap, hadd rágja, és „jó kutya”, büdös kutya, pfuj, stb. felkiáltásokkal hívjuk. Csin-csinnek neveztük el, sötét cirmos bundája van, megfenyegettem, hogy ha nem viselkedik jól, gallért csináltatok belőle a télikabátra.

Jancsi, remélem májusban jössz Rómába is, vagy kicsit később? Mi júliusban megyünk nyaralni egy hónapra Franciaországba (a szokott tanyára), de júniusban még itt vagyunk egész hónapban. Nagyon szeretnénk megint látni Téged, sok szeretettel ölelünk

Zsuzsa

Gépirat; MTA K, Ms 5954/261.

Szőnyi Zsuzsa (1924): Szőnyi István festőművész lánya; férjével, Triznya Mátyással 1949-ben hagyták el Magyarországot, 1950–65 között az olasz rádió (RAI) magyar nyelvű adásának, majd 1965-től 1989-ig az olasz Miniszterelnökségi Hivatal sajtóosztályának munkatársa. 1989-től a Vatikáni Rádió magyar osztályán dolgozott. (A vele készült életrajzinterjú a *Vigilia* 1995. márciusi számában olvasható. Lásd még a *Pilinszky Rómában* című dokumentum-összeállítást: Orpheus, 1993. 4. sz. 65–89.)

1. Pilinszky a Baudelaire halálának centenáriuma alkalmából rendezett nemzetközi felolvasóestek alkalmából utazott Párizsba. Az Odéonban tartott programokat Pierre Emmanuel szervezte, Pilinszky 1968. május 4-én és 6-án olvasott fel verseiből, a bevezetőt Michel Deguy mondta. (Megjelent, Bende

- József fordításában: Tiszatáj, 1996. november, 11. sz. 79–81.) Útjáról a költő *Párizsi levél* címmel tudósított az Új Ember június 16-ai számában. – 1968-ban, sem azt követően nem jutott már el Rómába.
2. Pilinszky (Szőnyi Zsuzsáék jóvoltából) 1967. szeptember 26. és október 18. között tartózkodott Rómában. Bővebben lásd: *Pilinszky Rómában*. (Szerk., szöveggond., előszó, jegyzetek: Hafner Zoltán.) Kortárs, Bp. 1997. 47–69.
 3. Szőnyi Zsuzsa Pilinszky egyik korábbi levelére utal: „Napjaim csendesen telnek. Tanulok, olvasok. Készülődöm egy nagyobb ugrásra is (költészet...), de még nem merek ugrani.” In: *Pilinszky János összegyűjtött levelei*. (Szerk., szöveggond., jegyzetek, mutatók Hafner Zoltán.) Osiris, Bp. 1997. (A továbbiakban: *Levelek*) 356. sz. levél. – 1968-ban mindössze egy verset publikált: *A hóhér naplójából* (Élet és Irodalom, 1968. június 29., 26. sz. 7.).
 4. Triznya Mátyás (1922–1991): festő; Pilinszky iskolatársa a budapesti Piarista Gimnáziumban. 1949-től haláláig Rómában élt, a SPES-Catalucci filmlaboratóriumban dolgozott. 1978–87 között az olasz rádió (RAI) magyar adásainak munkatársa. A feleségével, Szőnyi Zsuzsával hétvégenként működte-tett „Triznya-kocsmá” a nyugati magyar emigráció egyik legendássá vált központja volt. (Bővebben lásd: Szőnyi Zsuzsa: *A Triznya-kocsmá*. Kortárs, Bp. 1999. *Római terasz*. Kortárs, Bp. 2006., valamint Hafner Zoltán [szerk.]: *Római akvarellek*. Kortárs, Bp. 2002.)

SIKLÓS ISTVÁN

London, 1969. július 1.

Drága János!

Hálás köszönet leveledért.¹ Londonban már úton-útfélen látom nevedet, a Festival Hall plakátján. Nagyon örülök, hogy jössz, hogy itt leszel – s most már biztos.

Hiába minden, nem sikerült kiderítenem, hogy mit kell felolvasnod, helyesebben, hogy mit fordítottak le eddig. Az biztos, hogy abból az anyagból, amit a kötet számára kéziratban itt hagytál.

Ma este jön át hozzánk Olwyn s esetleg Ted² is – Olwyn azt ígérte, megpróbálja összeszedni az eddig lefordított versek címét. Ha igen, nyomban megírom. Osborne³ erről nem tud semmit. Stangos, a Penguin egyik szerkesztője, akinek állítólag tudnia kellene, csak július 7-én jön vissza Olaszországból. Londonban úgy látszik nyaralási járvány tört ki. Matyi⁴ feleségétől (írtam, hogy megnősült?) elutazott valahová Európába s csak a hónap közepe táján jön vissza. Üzeneted persze átadtam, szívesen is várt volna, ha itt van.

Lóránt⁵ fog kimenni érted – az úgynevezett Air Terminalra.

A gépről, folyosókon át az útlevélvizsgálathoz terelik az utasokat, ezen átesvén egy nagyobb terembe sodorja az embert a tehetetlenségi erő. Itt nagyobb forgó-korongokon keringenek a csomagok. Ki-ki megragadja a magáét s a fináncok pultjához járul. „Van-e valami elvámolni való” – mélyen a szemedbe néznek. Legtöbbször átható megvetéssel futni hagyják az idegent. A fotócellás üvegajtón át, hosszú csarnokba érsz. Balra fordulsz s az első adódó mozgólépcsőn a földszintre ereszkedsz. Néhány lépéssel a szabadba jutsz. A járda mellett sorakoznak a BEA szürkés, seszínű emeletes autóbuszai – mindegyik kicsi pótkocsival, a csomagoknak. Csomagod ott elhelyezed, s fölkapaszksz a buszra. Csengető masinával a hasán jön a kalauz. Nyolc shilling (körülbelül egy dollár) a jegy ára. A buszok 5-10 percenként indulnak egymás után – tehát nem kell sietned. Maga az út 30-40 percig tart az Air Terminalig. Itt urasan leszállsz s megpillantod Lóránt tekintélyesen mosolygó képét. Taxiba ültök s onnan Péterékhez⁶ bumliztok. (Ha véletlen, valami csoda folytán, mert eltörte lábát, vagy valami hasonló történt, Lóránt mégse lenne ott – magad is könnyen boldogulsz. Csomagod itt is forgó-korongra kerül. Magadhoz veszed s elindulsz a TAXI fölirat felé – a csúnya fekete hodályokat biztosan megismered. A cím a következő, bár ezt is biztosan tudod:

42 Arkwright Road
N. W. 3.

Segítségül még azt is hozzáteheted: off Finchley Road, vagyis hogy innét nyílik az utca. De mondom, Lóránt várni fog, mindezt csak a biztonság kedvéért mondom.) S kérlek, kedves János, meg ne utálj, hogy ilyen részletesen, szinte fecsegve mondtam el a teendőket. Ezzel próbálom könnyíteni lelkem, hogy én nem lehetek ott. Lóránt különben másnap elvisz Osborne-hoz, s mindenben segítségére lesz – persze Péter is, és szombaton már én is itt leszek. Remélem minden rendben lesz.

Maga az est a Queen Elisabeth nevű teremben lesz, 10-én az első, 13-án az utolsó. A program szerint te 11-én és 13-án lépsz fel. Ha olyan lesz, mint a legutóbbi: örömd leled benne. Telt ház volt és fesztelen, közvetlen hangulat.⁷ Minden hókusz-pókusz nélkül, néhány szóval bevezetik a költőt, felolvasó asztalkához lép s elmondja a verset – utána következik a fordítás, vagy valamelyik költő (persze angol vagy amerikai) vagy színész olvassa fel. Aztán a következő vers, és így tovább.⁸ Szóval nem kell aggódnod.

Drága János, jó utat – mindönk nevében, s ha levéllel már nem jelentkeznek, akkor is sokat gondolok rád.

Nagy szeretettel ölel:

István

Gépirat, B. n.; MTA K, Ms 5954/104.

Siklós István (1936–1991): költő, műfordító, szerkesztő. 1956-ban Angliában telepedett le, a londoni egyetemen szanszkrit költészettant és magyar irodalmat hallgatott. 1964-től a BBC magyar osztályának munkatársa volt.

1. Pilinszky levelét lásd Czigány Lóránt: *Pilinszky Nyugaton. Kiegészítések Csokits János könyvéhez*. Kortárs, 1993. július, 7. sz. 14., in: Cz. L.: *Gyökértelen, mint a zászló nyele*. Szabad Tér, Bp. 1994. 224.
2. Olwyn Hughes és fivére, Pilinszky fordítója, Ted Hughes költő.
3. *Charles Osborne*: a Poetry Book Society titkára, a Poetry International '69 egyik szervezője. (1968. december 20-i keltezésű meghívólevele a hagyaték Ms 5943/49. jelzetszáma alatt található).
4. Sárközi Mátyás (1937): író, szerkesztő. 1956-ban Londonba emigrált, ahol a BBC magyar osztályának munkatársaként dolgozott.
5. Czigány Lóránt (1935–2008): irodalomtörténész. 1956-tól Angliában él, 1962-től a British Museum könyvtárának magyar szakreferense, 1969–1973 között a kaliforniai Berkeley egyetemen a magyar nyelv és irodalom professzora; 1973-tól írásaiból él. 1990-1991-ben a londoni magyar nagykövetség kulturális tanácsosa volt.
6. Siklós Péter, Siklós István öccse; kezdetben ő is részt vett Pilinszky verseinek fordításában.
7. Pilinszky 1967 áprilisától október közepéig tartózkodott Nyugat-Európában. Bécs, Párizs és Belgium után július 30. és augusztus 13. között volt Londonban. Lásd még P. J.: *Beszélgetések*. (Szerk., szöveg-gond., mutatók, jegyzetek, utószó: Hafner Zoltán.) Századvég, Bp. 1994. 9–23. (A továbbiakban: *Beszélgetések*.)
8. Pilinszky 1969. július 8. és 18. között tartózkodott Londonban; a Poetry International '69 két estjén, 11-én és 13-án olvasott fel verseiből (angolul a találkozó rendezője, Patrick Garland mondta el őket). A találkozó anyagából hanglemez is készült: *Poetry International '69*. MPR 262 (Ag 3379–3380), MPR 263 (Ag 3381–3382) London, 1970. Pilinszky az első lemezen négy versével szerepel: *Ravensbrücki passió (Passion of Ravensbrück)*; *Harbach, 1944*; *A szerelem sivataga (The Desert of Love)*; *Introitusz (Psalm)*. – A londoni költőtálalkozóról két interjú is készült Pilinszkyvel: az elsőt a BBC magyar nyelvű adása sugározta 1969. július 15-én (riporter: Siklós István); a másodikat az Új Ember 1969. augusztus 17-i száma közölte (riporter: Alberti Györgyi). In: *Beszélgetések*, 38–39., ill. 62–63.

GABRIEL MARCEL

Párizs, 1970. június 2.

Kedves Uram,

Levele nagyon meghatott, szeretném késedelem nélkül megköszönni. Színdarabjaim számomra különleges jelentőséggel bírnak, életművem feláldozott részét jelentik.¹

Örülnénk, ha eljönne hozzánk szűk családi körben vacsorázni június 9-én, kedden este 8 órakor.

Őszinte barátsággal:

Gabriel Marcel
akadémikus

Gépirat, B. n.; MTA K, Ms 5952/190.

Gabriel Marcel (1889–1973): francia filozófus, drámaíró, a katolikus egzisztencializmus képviselője. Marcel 1969-ben kapta meg az Erasmus-díjat, s a vele járó honorárium egy részét kelet-európai értelmiségiek megsegítésére ajánlotta fel. Az ösztöndíjakat a Pierre Emmanuel irányításával működő Fondation pour une Entraide Intellectuelle Européenne közvetítésével kapták meg a kiválasztott írók, így Pilinszky is, aki 1970. május 2-től november 1-ig tartózkodott Nyugat-Európában, főként Párizsban.

1. Pilinszky – levelei tanúsága szerint – később lefordította Gabriel Marcel *Le Dard* [A Dárda] (Pièces en 3 actes. Plon, Paris, 1936.) című darabját, azonban kézírata elveszett vagy lappang, a költő hagyatékában csak az első felvonás első jelenetének fordítása szerepel. (Jelzetszáma: Ms 5935/10.)

ILLÉS ENDRE

[Budapest,] 1970. nov. 29.

János,

gyönyörű a könyved¹ (természetesen nem az öltözékre, magukra a versekre gondolok)! Szorongató s magasba emelő!

Köszönöm a bizalmadat – azt, hogy ránk bízad. A kedvességedet, a barátságodat köszönöm, s azt a figyelmet is, hogy még a sajtóhibáját is kijavítottad, s így dedikáltad.

Ezt az egész szép munkát köszönöm.

S arra kérlek: *folytassuk!* Folytassuk mennél hamarább!

Igaz szeretettel ölel híved, barátod

Endre

K; MTA K, Ms 5951/243.

Illés Endre (1902–1986): író, esszéista, műfordító, szerkesztő, 1967-től a Szépirodalmi Kiadó igazgatója. (Pilinszky az ötvenes évek elejétől 1956-ig a Szépirodalmi külső korrektora volt, vö. *Beszélgetések*, 92–93.; 1959-től kötetei döntő többsége e kiadónál jelent meg. Később Pilinszky Illés Endrének ajánlotta az *Őnarckép* 1974 c. versét.)

1. Pilinszky János: *Nagyvárosi ikonok*. Szépirodalmi, Bp. 1970. – A kötet több sajtóhibával jelent meg, amelyeket a második kiadás (1971) alkalmával a kiadó korrigált.

PETER JAY

[London,] 1972. május 9.

Kedves János,

Mindketten nagyon örülünk, hogy júniusban ismét Londonba jön a Poetry Internationalra.¹ Gyakran akartam írni önnek, de nagyon rossz levélíró vagyok. Egy hónappal ezelőtt

találkoztunk Flora Papastavrou-val,² ő adta meg a címét, s én naponta fogadkoztam, hogy írok önnek... és most végre meg is teszem!

Szokás szerint ott leszek a fesztiválon, Alisonnal³ együtt, aki most 9-től 5-ig (egy szokványos kifejezést használva) egy televíziós társaságnál dolgozik. Ha nem időzik (a szótárban találtam ezt a szót, azt jelenti ‘maradni’ – azt hiszem, egy kicsit archaikus) Siklóséknál⁴, akkor nagyon-nagyon szívesen látjuk itt Greenwichben. Mindenesetre türelmetlenül várjuk látogatását.

– Ha lehetséges lenne, elhozná (még egy lehetetlen szó) magával verseinek francia fordításait? Angolul még nem túl sok verse olvasható.

Legszívélyesebb üdvözleteinket küldjük!

Peter és Alison

K; MTA K, Ms 5951/263.

Peter Jay (1945): angol költő, műfordító, az Anvil Press alapítója és igazgatója.

1. A *Poetry International* 72 elnevezésű nemzetközi költőtálkozóra június 22–25. között került sor Londonban. Pilinszky 23-án, 24-én és 25-én olvasott fel a verseiből. Lásd még Cs. Szabó László interjúját in: P. J.: *Beszélgések*. Századvég, Bp. 1994. 105–111., illetve Csokits János idézett kötetét, 54–56.
2. *Flora Papastavrou* – hosszú ideig ő is próbálkozott Pilinszky verseinek fordításával, de végül nem jelent meg egy sem közülük.
3. *Alison*: Alison Wade, Peter Jay élettársa és az Anvil Press munkatársa – Pilinszky vele látogatta meg Simone Weil sírját Ashfordban, 1969. július 12-én. Lásd még *Simone Weil sírjánál*. Új Ember, 1969. augusztus 3., 31. sz. 3. – Az ekkor készült fénykép megjelent: P. J.: *Publicisztikai írások*. (Szerk., szöveggond., mutatók, jegyzetek, utószó: Hafner Zoltán.) Osiris, Bp. 1999. 925.
4. Siklós István

ACZÉL GYÖRGY

Budapest, 1974. július 16.

Kedves János!

Nagyon meghatott kedvességed, nemcsak az, hogy elküldted köteted,¹ hanem az is, amit beleírtál. Mélységesen igaz és szép gondolat, amit ebben a nagyon szép versedben² az emberi együvé tartozásról írsz, de nemcsak a 80 és 3 évesekre, hanem általában szükségünk van rá, hogy erősen fogjuk egymást – úgy érzem, ez kicsit életed mottója is.

Köszönöm a szeretetet és engedd meg, hogy „jöttet helyébe” rosszat tegyek: – méltatlan kis kötetem³ elküldöm Neked, olvasási kényszer nélkül, de véleményed nagyon érdekel.

Baráti üdvözlettel:

Aczél György

Gépirat; MTA K, Ms 5950/72.

Aczél György (1917–1991): a Kádár-korszak művelődéspolitikájának irányítója; az MSZMP Központi Bizottságának kulturális titkára, az Agitációs és Propaganda Bizottság elnöke; 1971–1975 között a KB Művelődéspolitikai Munkaközösségének elnöke, 1974–1982-ben miniszterelnök-helyettes, a Kossuth- és Állami-díj Bizottság elnöke.

1. Pilinszky János: *Végkifejlet*. Szépirodalmi, Bp. 1974.
2. Pilinszky *Egy fénykép hátlapjára* című (ekkor még publikálatlan) verséről van szó, amely először a Tiszatáj 1974. szeptember 20-i számában jelent meg nyomtatásban.
3. Aczél György: *Szocialista kultúra – közösségi ember*. Beszédek, cikkek. Kossuth, Bp. 1974. (2., bővített kiadás: uo., 1975.)

WIENER PÁL

[Jeruzsálem, 1975. december 29.] 29. 12. 75.

Kedves Jánoskám,

Most már be merem vallani, majdnem leutaztam Pestre a nehéz napokban.¹ De már későn érkeztem volna, csak karácsony után, meg az az érzésem is volt, nem szabad olyan könnyen beavatkozni életed legfontosabb pillanatainak egyikébe. Egy kicsit elgyávultam.

Olyan helyen vagyok, melyről tudom, számodra jelentős. Jeruzsálem, a régi, sakktábla az új város asztalán. A Gyöngyvérrel², fura módon ő is itt van, felsétáltunk az Olajfák hegyére, onnét a legjobb a távolság a bazárra. A kótyavetyétől a Golgota útja is mentes, de azért elmélyülést, bensőséget inkább csak éjjel lehet találni, amikor mindent bezárnak. Be kell vallonom, a legszebb imamozdulatokat egy muzulmánról láttam. A zsidók túlságosan színészkednek fajuk előtt, a keresztények meg valahogy nincsenek igazán, személyesen jelen. Azt hiszem, inkább Betlehem a karácsonyi központ, Jeruzsálem, az talán húsvét.

Remélem, kapok Rólad hírt otthon, és jót. – Párizsba jövedel, és nem utolsó sorban egészséged. Vigyázz magadra, a szívmegetegedéseket komolyan kell venni.

Szeretettel ölel

Pali

K; MTA K, Ms 5954/348.

Wiener Pál (1936): ideg orvos; Párizsban él. 1971-ben (Jutta Scherrer révén) ismerkedett meg Pilinszkyvel, aki később többször is nála lakott párizsi útjai során.

Pilinszkyről szóló visszaemlékezése: *János mindig a lényegre törekedett...* Párizsi beszélgetés Wiener Pállal, in: *In memoriam Pilinszky* (Szerk.: Bogyay Katalin) Officina Nova, Bp. 1990. 119–123.; *Az elbűvölő remete*, in: Simon Erika: *Pilinszky János és J. S. Bach*. Kairosz, Bp. 2008. 96–101.

1. Pilinszky nővére 1975. december 14-én öngyilkos lett.
2. Tattay Gyöngyvér, Párizsban élő pszichológus.

DEDINSZKY ERIKA

Hilversum, 1976. február 16.

Tisztelt Uram!

Kibédi Varga Áron¹ barátom és kollégám időközben már bizonyára értesítette arról, hogy a Meulenhoff holland kiadó végre modern magyar költői antológia kiadására vállalkozik és hogy a tágabb listából kiszűrt szerzők között az Ön neve is szerepel. Nagyon örülünk, hogy a kiadó Önt is kiválasztotta és így végre a holland közönség csiszolt, gyönyörű verseit megismerheti.²

A kiadó engem bízott meg a kötet összeállításával és a fordítással. Kibédi Varga Áron mindenben segít majd nekem és ő írja az előszót. Sybren Polet holland költő jó tanáccsal támogat bennünket és ellenőrzi a fordításokat. A könyv majd (vagy már az őszen, vagy 1977 tavaszán) a Poetry International sorozat részeként jelenik meg. Szép, album-alakú kiadvány lesz, illusztrációkkal (remélem, sikerül rávennem a kiadót, hogy magyar rajzolókat válasszon).

A kiválasztott költők névsora:

Weöres Sándor (Magyarország)
 Pilinszky János (– " –)
 Csoóri Sándor (– " –)
 Oravecz Imre (– " –)

Tolnai Ottó (Jugoszlávia)
 Bakucz József (Amerika)
 Vitéz György (Kanada)

A kötetbe költőként kb. 10-15 verset tudunk felvenni. Nagyon kérjük, egy s másban legyen segítségünkre. Először is itt közlöm az általunk már lefordított versek listáját (többet már közöltek is folyóiratokban) és kérem, esetleg egészítse ezt ki, más, vagy újabb szövegekkel, ha úgy érzi, az általunk javasolt válogatás nem jellemzi kellőképpen. A holland költészet már régóta nem rímes, sőt, újabban ugyan a rímet felújították, de humoros, gunyoros mellékzöngével: főleg az ún. „vasárnapi költők” és a giccses amatőrök használják. Majdnem minden rímmel fordított vers hollandban Pósa bácsi-versikévé satnyul. Így mi a szabadverset (vagy a csak nagyon enyhén-rímes verset, amiben nem a rím, hanem a tartalom, a kép, a vízió, vagy más, a lényeg, mint pl. az *Apokrifben* – ezt most fordítom) tudjuk a legjobban áttenni. Kiegészítésként is inkább ilyen szövegeket kérnénk, ha kiegészítésre szorul a mostani anyag. Eddig a következő verseket fordítottuk le:

Félmúlt (Kibédi Varga Áron fordítása); *Négysoros, Hideg szél, Agonia Christiana, Ravensbrücki passió, Nagyvárosi ikonok, Merre, hogyan?, Passió, Kérdés, Bűn és bűnhődés, Mégis, Ékszer, Sztavrogin elköszön, Végekifejlet, In memoriam F. M. Dosztojevszkij, Fohász, Két arckép, Meditáció, Gótika, Terek, Kórkép és hatyudal, Öröklét, Apokrif.*

Javaslatait előre is köszönjük.

A kiadó azt szeretné, ha egy rövid, tárgyyszerű, történeti, topográfiai bevezető után a költők maguk vezetnék be verseiket, egyfajta önvallomás formájában. Nem szoros, logikus értekezésre gondolok, hanem inkább valamiféle meditatív költői prózára, gondolatfoslányokra, tündésekre, esetleg régebbi, hasonló műfajú írásokból, interjúkból, cikkekből készített laza kollázsra (így például emlékszem arra, hogy valaha, valahol Cs. Szabó László készített Önnel egy interjút,³ ami nagyon tetszett, csak már nem tudom, hol...): arról, hogy miben látja a költészet és a költő szerepét, lényegét, hogyan viszonyul korához, a saját munkásságához; melyek a céljai, tervei; stb. stb.

Jó lenne, ha kaphatnánk Öntől ilyesfajta szöveget, 2-4 gépelt oldal terjedelemben.⁴

Szükségünk lenne továbbá rövid életrajzra, pontos bio-bibliográfiai adatokkal. Valamint – ha ilyen létezik és biztos létezik – néhány külföldi (nyugati) újság visszhangjának másolatára, angol, francia vagy német nyelven. A kiadó ezeket a recenzió-töredékeket reklámtechnikai okokból kívánja a könyv végére beiktatni. Hogy lássák a lassú hollandok, mennyire elkés-tek az értékelésükkel...

Jómagam március 16 és 27 között Pesten leszek. Egy holland televíziós csoportot kell kísérem. A Hungarofilm vendégei leszünk, és azért megyünk, hogy a holland televízióknak magyar produkciókat vásároljunk. Én valamivel előbb érkezem és elvileg március 16 és 21 között lenne időm arra, hogy személyesen is meglátogassam, és a fenti problémákról elbeszél-gessünk. Azonban mindenképpen örülnék, ha az anyagot és a javaslatokat előre megkaphatnám, hogy kézzelfogható legyen a beszédtema. Nekünk ti. már igen hamar be kell adnunk a teljes kéziratot: a nyár elején. Nagyon kérem, először is értesítsen, megkapta-e leveletem és elég világos-e a kérésünk. Azt is legyen szíves megírni, mikor lenne a jövetelem a legalkalmasabb. Írtam természetesen már a többieknek is. Talán jó lenne, ha egymás között megbeszél-nék, mikor kihez menjek, hogy ne legyen zavar. Az idő sürget és otthon is jól be kell osztá-

nom szabad napjaimat. Vasárnaptól (március 21-től) már teljesen a Hungarofilm „beosztottja” leszek, addigra minden más ügyemet el kell intéznom. Ha a közös megbeszélés ötlete esetleg nem jó, talán az Artisjus is elintézné (Ács Vera). Csak egy szívességet kérnénk. Azt, hogy ez a kötet, a kiadó kívánsága szerint, összmagyar, én majd inkább ott helyben szeretném tudatni a Artisjus-szal, mert, noha elvileg semmi kifogásuk nem lehet ellene, miután általuk is ismert és nagyrabecsült, haladó írókról van szó, akik egyébként nemsokára Magyarországon is megjelennek, a nyugati magyar költők készülő antológiájában, a gyakorlat azt mutatja, hogy mégis mindaz, ami új, szokatlan; jobb róla személyesen tárgyalni.

Én egyébként az Artisjusnak is megírom, hogy jövök, és nagyon szeretnék Önökkel találkozni, tehát tudni fogják, miről van szó és bizonyára mindenben segítségünkre lesznek.

Mihamarabbi választát várom. Remélem, az idén el tud jönni a Poetry International-ra, már tavaly is nagyon vártuk (és sajnos hiába...),⁵ Martin Mooy, a rendező, már igen várja végleges választát.

Tisztelettel és őszinte barátsággal üdvözlöm:

Dedinszky Erika

Dedinszky Erika
G. v. Amstelstraat 281
Hilversum
Holland

Gépirat; MTA K, Ms 5950/368.

Dedinszky Erika (1942): költő, műfordító, egyetemi tanár; 1957-től Hollandiában él, a Mandala című holland avantgárd folyóirat társzerkesztője, a Holland Kulturális Minisztérium munkatársa, majd a Film International és a Poetry International magyar részlegének gondozója.

1. *Kibédi Varga Áron* (1930): író, költő, irodalomtörténész. 1945-től Németországban, 1948-tól Hollandiában él. 1954–66-ban az amszterdami református egyetem asszisztense, 1971-től a francia irodalom tanára.
2. Az antológia 1977 tavaszán jelent meg: *De toren van hetzwijgen. Een keuze uit moderne Hongaarse poëzie*. Anthologie. (Ford.: Dedinszky Erika. Előszó: Kibédi Varga Áron.) Amsterdam, 1977. Pilinszky az alábbi versekkel szerepel: *Agonia christiana, Ravensbrücki passió, Hideg szél, Négyesoros, Passió, Merre, hogyan?, Apokrif, Ékszer, Mégis, In memoriam F. M. Dosztojevszkij, Meditáció, Gótika, Kórkép és hattyudal, Két arckép*.
3. Cs. Szabó Lászlónak az 1967. augusztus 10-én, a BBC londoni stúdiójában felvett, és a párizsi Magyar Műhely 1968. december 1-jei számában publikált interjújára utal Dedinszky Erika.
4. Az *Ars poetica*-kollázs megjelent: *Tiszatáj*, 1996. november, 11. sz. 68–70.
5. Pilinszky már 1975-ben hivatalos volt Rotterdamban a Poetry International elnevezésű nemzetközi költőtálkozóra, ám betegsége miatt akkor nem utazott el. Az 1976. június 14. és 19. között megrendezésre kerülő fesztiválról lásd még *Hollandiai képeslap*. Új Ember, 1976. augusztus 15., 33. sz. 1. (A fesztivállal kapcsolatos dokumentumok hagyatéki jelzetszáma: Ms 5943/126–147.)

WIENER PÁL

[Párizs, 1976. március 13.] 13. 3. 76.

Jánoskám,

Nem jött meg még Sheryl, tudod, gyorsan változnak terveik, még két hétről beszélnek. A fénykép a Bird-ék tulajdona¹ – címük a Sheryl címével azonos. De én inkább azt ajánlanám, készítsünk itt, ha majd megjön, új fényképeket, olyan photogène, ahogy a franciák mondják.

Akkor majd a pár sort is elkérem tőle.² Addig is a régi műsor, emlékeztetőnek. Remélem, jól vagy – mi élünk.

Sok szeretettel

Pali

K, B. n.; MTA K, Ms 5954/350.

1. Robert Wilson egykori, fogyatékos gyerekekkel foglalkozó tanáráról, Mrs. Byrd Hoffmannról elnevezett New Yorki-i székhelyű alapítvány. Pilinszky a *Beszélgések Sheryl Suttonnal* c. kötetének borítójához kért egy fényképet *A süket pillantása* c. előadás francia nyelvű műsorfüzetéből.
2. Wiener Pál fényképei közül három jelent meg a *Beszélgések Sheryl Suttonnal* c. kötetben, további kilenc a *Pilinszky fényképei* (Pesti Szalon, Bp. 1995) c. kiadványban. Sheryl Sutton Pilinszkynek írt levele a *Beszélgések...* borítójának fülén szerepel faksimilében és magyarul.

DEDINSZKY ERIKA

Hilversum, 1976. aug. 23.

Kedves Jancsi!

Most csak lóhalálában: mellékelten küldök egy „szöveget”, ami a fesztivál kapcsán kért magának bennem szót – bár lehet, hogy rosszul jegyeztem le, amit mondott; meg néhány fényképet. Talán emléknék érdekes.¹

Írtam a fellépésedről egy rövid kis beszámolót Rónay Lacinak, meg küldtem neki is egy nagyobb sajtó-fényképet; talán tud vele valamit kezdeni (ír a Vigiliába s beteszi a fényképet is). Megkértem, ha már nincsen szüksége a képre, adja oda Neked.²

Én közben leadtam az antológiát. A kiadó meg volt elégedve. Most készülnek a kísérő rajzok. Az egész áprilisban lát napvilágot. Még egészen pontosan nem tudom, a verseid közül, amit én tettem bele, mi maradhat (hely kérdése), de azt hiszem, mindegyik. Ha erről végső döntés születik, megint írok.

Sajnos a nyáron végig a Balatonnál voltunk, nem tudtalak megkeresni. A legközelebb – ha megint ott forgatunk – megpróbálom.

Remélem, jól (vagyis: sokkal jobban!) vagy. Nagyon kíváncsi vagyok már a Sheryl-könyvre! Bár kijönne minél hamarabb.

Jó egészséget, jó munkát, nyugalmat és a sok gyász után egy kis örömet is kívánva, szeretettel ölellek:

Erika

Gépirat, B. n.; MTA K, Ms 5950/373.

1. Mellékletben Dedinszky Erika versének gépirata (Ms 5950/374):

rotterdam '76

pilinszky jános fényképének

azt mondtad a költő csak amikor semmit sem fog ceruzát

jó csüngj te fölöttem magasan fény-fej titok-arc élve
halott halálból végleg megszületett újhold szent

sovány szív jánosi úszó hangú madár nem-test *több* vacogó
 vigadó bőrre kiülő szív megy a busz megy a gép majd el-perc
 egyedül thészueusz nélkül a teljcsarnokban jó a hiba a rossz jó
 emlékezetes lesz még ez a bizony az égő fej kés-arcél
 s nem mindjárt benyelő vak csönd-kút gyér fű taps de sok szem
 az igen dús szem-aratás ingó lábak kézre konyuló kéz karra
 feszülő kar székhez símuló szék s folyosóba folyosó lábbirint
 így mégis felnőtt az a

fel-le
 oda-vissza
 kereszt

fénylik a forgóajtó szálla eső gombafejű nép pirosan sárgán
 érintetlen ebéd hült halvacSORA sok behavazott szó s mégis
 az utolsó tompa napon a busz a csak most le ne késsem jaj a lámpa
 meg az óráM vagy a tiéd ha más a menetrend bőrre nyíltan kiülő
 szív elfacsarodó kéz halkán hebegő honvágy az után ami áll
 ami hallgat ami megvár ami vak ami szürke időtömb térúr
 ami bárhol

lépj be közénk
 ami öl
 ami otthon

hilversum, 1976. augusztus

2. Rónay László végül nem írt ismertetést a Vigiliába; az említett fotó nincs meg a hagyatékban.

PETER JAY

[London, 1976.] november 28.

Kedves Jánosom,

Megkaptam két leveledet – köszönöm! Várom, hogy megérkezzen a fénykép, amit postáz-
 tál, s figyelembe vettem megjegyzéseidet az előszóra vonatkozóan.

Bátorító leveleket kaptam az Oxford University Press költészeti igazgatójától – de még
 semmi sem biztos. Helyettesei (a barátaim) elragadtatással olvasták a verseket... remélem,
 egy vagy két hét múlva már mond valamit. (Nagy felfordulás van az Oxford University Press-
 nél, mert most költöznek ki londoni irodahelységeikből, már csak Oxfordban székelnek.)

Ted is csodálatosakat mondott a *Kráter*ről! Megkaptad azt a leveletem, melyben francia
 nyersfordításban elküldtem neked a *Kráter*hez írott előszavamat? Néhány felvilágosítást kér-
 tem tőled, néhol szeretnék pontosítani. Ha nem, nem baj – várhatunk. – Ha mondanak vala-
 mit Oxfordban, s Jon Stallworthy 'igen'-t mond, kérni fogom tőle, hogy írjon az Artisjusnak.
 Jelenleg ez is várhat még.¹

Én csak a *Krátért* próbálnám meg publikálni egy kötetben: a *KZ-oratórium* külön dolog, ha le tudom fordítani. (Majd akkor próbálom meg elkezdeni lefordítani, ha már olvastam a francia fordítását.)

Csokits János címe:
FLAT 6
64 LADBROKE ROAD
LONDON W. 11.

Vidékre küldöm a leveletem – mikor térsz vissza Budapestre?
Judy üdvözl – és barátod is:

Peter

K, B. n.; MTA K, Ms 5951/275.

1. A kötet adatai: *Crater. Poems 1974–78*. (Ford. Peter Jay.) Anvil Press Poetry, London, 1978.

KADA JÚLIA

Budapest, 1976. december 13.

Kedves Jancsi!

Nagyon-nagyon köszönöm a levelét, el se tudom mondani, mennyire megörültem neki: a benne foglalt híreknek is, meg annak is, hogy főz és fűt. (Nem, úgy tudom, a derékfájás nem halálos.)

Mellékelem a fordítást,¹ kérem, javítson rajta, ahol úgy látja jónak. Ha minden simán megy, 15-én küldjük nyomdába, de hasábkorrektúrában még lehet változtatni rajta. Azt a bizonyos kulcsmondatot a „tehetetlen precizitásról” nem sikerült megoldanom, Gömöri is utal rá a cikkében,² ő „gyámoltalan pontosságnak” fordítja, én most a „tehetetlen pontosságnál” kötöttem ki, de nem érzem megnyugtatónak. Tudom, hogy Magának a legnehezebb ebben a dologban döntenie, de azért kérem, ha eszébe jut valami, írja meg.

Nagyon szerettem volna személyesen kivinni a cikket, hogy mondatról mondatra megbeszéljük – lett volna mit! –, de úgy összejöttek a dolgok, hogy sajnos, nem sikerült. Pedig minden napfényes délelőtt eszembe jut: milyen szép lehet most Nagymarosról nézve a visegrádi vár.

Kérem, írjon hamar, és ha vannak további jó hírei, azokról is. A Guardianben megjelent cikk³ részletét most félretettem, ha további visszhangja lesz a kötetnek – hisz biztosan lesz –, azzal együtt közöljük, most úgysis jön Ted bevezetője, meg Gömöri cikke, és nem tudjuk hogyan illeszteni ezt a részletet.

Vigyázzon magára, egyen és fűtsön továbbra is, jó munkát, és az eddigiekhez hasonló jó híreket kívánok. Ja, és elküldöm a Nagyvilág legutóbbi számát, Ted verseit hoztuk benne,⁴ gondolom érdekelni fogja Magát.

Nagyon sok szeretettel

Juli

Gépirat, B. n.; MTA K, Ms 5954/472.

Kada Júlia (1939): műfordító. 1966 és 1976 között a Magyar PEN Club titkára, 1973-tól a Nagyvilág rovatvezetője.

1. Ted Hughes: *Pilinszky János*. (Ford.: Kada Júlia.) Nagyvilág, 1977. április, 4. sz. 584–589.
2. Gömöri György: *Magyar költő angolul*. Nagyvilág, 1977. március, 3. sz. 443–444., in: G. Gy.: *Nyugatról nézve*. Szépirodalmi, Bp. 1990. 260–263.

3. *Seductive graces. Martin Dodsworth reviews new poetry.* The Guardian, 1976. október 28., 15.
4. Ted Hughes: *Két legenda; Nemzetségi táblázat; Őlés; A varjú vacsorázik; A varjú hiúsága; Egy szörnyű vallási tévelygés; Mágikus veszélyek; Varjú vadászni megy; A varjú dala önmagáról; Varjú és tenger; Ősi írotábla-töredék.* (Ford.: Görgey Gábor, Eörsi István, Nagy László.) Nagyvilág, 1976. december, 12. sz. 1775–1782.

KASSÁK LAJOSNÉ

Budapest, 1977. jan. 3.

Drága Jancsi,

szerettem volna meglátogatni, Magát is meg a házikómat is, de nagyon meg voltam fázva, s vagyok is. Ezenkívül pedig olyan pocscék idő van, hogy különben sincs semmi kedvem ki-mozdulni. Remélem, a Maga remeteségének nem árt ez az idő. E hó végén Szigligetre utazom két hétre, nem mintha várnék ettől valamit, csak éppen kevesebb lelkiismeret-furdalással anatkodom. Nem tudom, lesz-e mód arra, hogy addig kimenjek Marosra, éppen ezért kérem, Jancsikám, hogy intézze el a tüzelőgyet saját részére is, de fontos, ha Maga már bejön Pestre, nekem is legyen kint tüzelőm. Egy másik nagyon fontos dolog: ha bármikor bejön, két-három napra akár, a vizet le kell a csövekben engedni és lezárni. Ezt is a szomszédok elintézik. Van nekik egy vízvezeték-szerelő ismerősük, aki kijön és elintézi. Egyébként, ha a csőben áll a víz, befagy és a csövek szétrepednek. Két elzáró van az udvaron, a bejárati ajtó előtt. Egy kis kavics esetleg betakarja, de mindenképpen látható. A kerti csapot mindenképpen le kell zárni, mivel nincs használva. Ha bármikor véglegesen bejön, a kulcsokat ne adja oda a szomszédoknak, hanem hozza magával haza, és ha én nem is vagyok itthon, Marika itt lesz és adja neki oda.

Egyébként maradjon addig, ameddig csak jól esik, örülök, ha az adott körülmények között jól érzi magát, pláne, ha dolgozni is tud.

Sok szeretettel öleli

Kassák Klári

Gépirat, B. n.; MTA K, Ms 5951/322.

Kassák Lajosné szül. Kárpáti Klára (1914–1986): matematika-fizika szakos tanár, 1939-től Kassák Lajos felesége, a költő halála (1967) után hagyatékának gondozója.

DÉNES ZSÓFIA

[Szigliget, 1977. február?] Szigliget, 77. 27.

Kedves Pilinszky János.

Köszönettel visszaküldöm könyvét.¹ Ebből sokkal jobban megismertem, mint az elsőből, amit itt olvastam. Ez a megérés, a teljesség könyve. Szép. Nemes. Egyszerű. Egyszerűen nemes. Vagyis olyan, amilyent én szeretek. Nincs benne egy fölösleges szó. Sőt. Rengeteget elnyel, amit az ember mégis bele hall. Formaművészet egészen ritka mértékben. Néha Rilkére emlékeztet engem, a duinói Rilkére, az utolsó korszakára. Én őt megismertem Párizsban, sőt jól ismertem. Én vagyok az egyetlen magyar, akivel ő beszélt. Kosztolányival csak néhány levelet váltott.

De azért most jön a *de*. Talán már érzi maga, P. J., hogy én milyen vadul őszinte vagyok. Vadállatul őszinte. Tehát megmondom. Az absztrakció – mindenben – halál. Az élet elvonása.

Nekem az élet kell. Ez nem választás, de adottság kérdése. Én nem szeretem az életet, de amíg élek, az életet keresem, szívom be, mint az oxigént. A maga absztrakciója a legneme-
sebbek, legmagasabbak közül való. Kell [?] magyarul, nyelvben, művészetben. Ezért vagyok
úgy a könyvével, hogy megcsodálom, mint remekművet, de megkönnyebbüléssel teszem le,
mert fáj.

És még egyszer mondom: a minősége a legritkább és elragadó.

Megbecsüléssel és felnézéssel üdvözlí

Dénes Zsófia

K, B. n.; MTA K, Ms 5950/391.

Dénes Zsófia (1885–1987): író, újságíró; visszaemlékezései és Adyhoz fűződő barátsága (illetve rövid ideig tartó jegyessége) tette nevét ismertté. Szíligeten ismerkedett meg Pilinszkyvel.

1. Nem tudjuk, mely Pilinszky-kötetre utal Dénes Zsófia, talán a *Kráterre*, amely 1976-ban jelent meg.

CSOKITS JÁNOS

London, 1977. III. 27-én

Kedves János!

Köszönöm az életjelet¹ – remélem, továbbra is jól vagy?! Az írás?... Hát, Istenem, az majd megindul magától, mint mindig. „Tüneti kezelés az élet ellen” – terápia –, ez a kedvenc definíció, mert bosszantja a „pozitív” embereket. Én augusztus óta nem írtam semmit, de nem erőltetem, sose tettem. Nem hajt senki.

Ami az angol kötetedet illeti, én csak *egy* Guardian-cikket olvastam. Tényleg kettő jelent meg? Alkalmadtán, ha írsz nekem, azt is megírhatnád, hogy mi a dátuma a két cikknek.² Nekem sem a Guardian, sem az Observer kritikája nem tetszett, az az érzésem, hogy ez a két kritikus nem sok időt töltött a versekkel, talán csak beleolvasott egy pár versbe. Hamburger bírálatát³ még nem láttam – nem is tudtam, hogy már megjelent: engem senki sem tájékoztattott semmiről. Most majd megszerzem.

Mellékelem Gifford recenzióját, amely inkább ínyemre való, mert nem újságírói felületességgel ült neki és a szöveganalízis módszerével dolgozik. A Times Literary Supplement 75. évfordulóján kiadott jubileumi számban jelent meg, tehát nyilván sokan olvasták. A TLS még mindig az egyik legjobb és legkomolyabb irodalmi hetilap: sokkal fontosabb, mint az előbb említett három lap (– ami, persze, semmit sem von le a Hamburger-recenzió értékéből.)⁴

Magamról most nincs sok kedvem írni, talán majd ősszel, addig, remélem, rendbe jövök – már amennyire rendbe jön az ember... Vigyázz magadra! Szeretettel ölel

János

K, B. n.; MTA K, Ms 5950/326.

Csokits János (1928–2011): költő, műfordító, rádiószerkesztő. 1949-ben hagyta el Magyarországot. 1963 és 1974 között Münchenben a Szabad Európa Rádiónál volt hírszerkesztő; 1974-től a BBC magyar osztályának munkatársaként dolgozott.

Pilinszkyről szóló visszaemlékezése: *Pilinszky Nyugaton. A költő 32 levelével. Századvég, Bp. 1992.*

1. Pilinszky levelét lásd Csokits János: *Pilinszky Nyugaton. A költő 32 levelével. Századvég, Bp. 1992.* 124.; *Levelek*, 636.
2. *Seductive graces. Martin Dodsworth reviews new poetry.* The Guardian, 1976. október 28.; *Top shelf of the year. W. L. Webb picks out the Guardian's top score (and more).* The Guardian, 1976. december 16., 22.

3. Michael Hamburger: *Pilinszky and Edwin Morgan*. Agenda, 1976. ősz, 89–91.
4. Henry Gifford: *Final Realities*. Times Literary Supplement, 1977. január 21., 50.

LORAND GASPARD

Cambridge, 1977. ápr. 6.

Kedves János,

Márc. 15-i leveled¹ ide követett, s rendkívül megörvendeztetett, fellemegett ebben a hideg klímában.

Itt vagyok két hónapra, meghívással, s a Harvard egyetem egyik kórházában dolgozom.² Ezenkívül aztán már költészeti téren is „működöm”, amennyiben az itteni barátok megkerestek ilyenféle találkozásokra. S azt örömmel konstátálom, hogy itt a költészet végeredményben, a technikai haladás eltipró bulldózere mellett vagy alatt, élénkebb, mint például francia földön.

Elutazásom előtt kaptam egy rövid levelet Roselyne Chenu-től, aki kilátásba helyez egy tuniszi út megrendezését számodra, via Párizs. A lényeg az, hogy már mindenképpen jönni fogsz. Én július közepén érkezem vissza Tuniszba egy rövid erdélyi látogatás után, Édesanyámnál. Közben aztán már Roselyne-nek is írok. Egyébként Tuniszba is írok, hogy a meghívólevelet azonnal küldjék. Ide persze írhat és írj is, ha időd engedi. Melyik időszakban szeretnél jönni? Bírod-e a nyári meleget? Ha nem, szeptember kitűnő.³

Sok szeretettel ölel

Loránd

K; MTA K, Ms 5951/133.

Pilinszky választát lásd *Levelek*, 649.

Lorand Gaspar (1925): magyar származású francia költő, író, műfordító és fotóművész; Tuniszban és Párizsban él. Pilinszkyvel 1973-ban ismerkedett meg Budapesten; később (Sarah Clair közreműködésével) életműve jelentős részét lefordította franciára: *Poèmes choisis*. Gallimard–Corvina, Paris–Budapest, 1982.; *KZ-Oratorio et autres pièces*. Obsidiane, Paris, 1983.; *Trente poèmes*. Éd. de Vallongues, Billère, 1990.; *Même dans l’obscurité*. La Différence, Paris, 1991.; *Entretiens avec Sheryl Sutton. Le roman d’un dialogue*. Éd. de Vallongues, Billère, 1994.; *Trois autels et autres récits*. Ed. de Vallongues, Billère, 1988.

Pilinszkyről szóló visszaemlékezései: *A patmoszi ég alatt*. (Ford.: Reisinger János) Vigília, 1982. június, 468.; „Érzékeny volt és sebezhető” (Aradi Péter interjúja). Múlt és Jövő, 1994. 4. sz. 11–12.

1. Pilinszky március 15-i levelét lásd *Levelek*, 637.
2. Lorand Gaspar foglalkozása sebészorvos.
3. Pilinszky végül 1978 áprilisában jutott el Tuniszba; újtjáról cikkben is beszámolt: *Afrikai képeslap*. Új Ember, 1978. augusztus. 6., 32. sz. 4.

KASSÁK LAJOSNÉ

[Budapest,] 1977. június 7.

Édes Jancsi!

Mi van magával, hol kószál a nagyvilágban? Valahányszor kimegyek Nagymarosra és benyúlok a szekrénybe, azonnal szemembe ütközik szépen rendbe rakott holmija, amit ott felejtett.

1. Szép téli drapp pulóver.
2. Két pár gyönyörűen tisztára mosott zokni.
3. Egy bontatlan írógépszalag.

4. Jutta nadrágban, Jutta fürdőruhában, Jutta nem tudom még miben, de egyik szebb, mint a másik.¹

Hogy volt szíve ezeket a gyönyörű fotókat csak úgy elhagyni? Egyébként én megőrök mindent és bármikor a rendelkezésére áll. De a büntetés az, hogy ki kell érte jönni Nagymarosra.

Hogy mikor leszek Nagymaroson, azt Elemérrel² megüzenem, aki ma este jön hozzám, mert megírni hosszadalmas és bonyolult.

De hogy ilyen hűtlen legyen valaki, attól nagyon szomorú vagyok. Kijött-e már az új könyve, remélem sürgősen küldi, nagyon várom.

Addig is sok-sok csók és szeretet

Kassák Kláritól

Gépirat, B. n.; MTA K, Ms 5951/323.

1. Pilinszky Jutta Scherreről készített fényképeinek egy része megjelent a *Pilinszky fényképei* (Pesti Szalon, Bp. 1995.) c. kiadványban.
2. *Elemér*: Vattay Elemér (1931) fotográfus, baráti köréhez tartozott Latinovits Zoltán, Ruttkai Éva, Kassák Lajos, Bálint Endre, Kondor Béla, Toldalagi Pál. A Pilinszky által készített fényképek többségét ő nagyította a költő számára.

WIENER PÁL

[Annecy, 1977. július] Annecy, Juillet 77

Kedves Jánoskám,

Egy szép tó mellet írom a levelet Emmánuelle társaságában, írom, inkább rajzolom, az egyetlen nem erre való „Marker”-[r]el.

Lementünk Tours-ba, a nagy raktárba. Ezúttal fényesre csiszolták, a denevérek kilakolódtak, senki sem szuszogott. Csak egy-két légy ült Zoli² orrára, játék közben akrobata mozdulatokkal hessegette. Juttát nem láttam. Szó volt arról, hogy velünk jön le; aztán a kapcsolat megszakadt, valószínűleg nem volt ott.

Richter, ismered, szigorú, állás férfiú. A kritikusok úgy vélik, Zoli odaadónan respektálta, és csak későbbi, július 21-i koncertjén, amelyet nem hallottunk, mutatta ki valódi temperamentumát. A bírálatok általában kedvezőek.

A koncert után többi hódolóival együtt fogadtott, azonnal megismert és rögtön Rólad kezdett beszélni. Így bizony gondterhelten távoztunk Párizsba.

Vakációnkig többször viszontláttuk, családi zongoránkon játszott, először rossznak tartotta, aztán egyre jobban megszerette, gyakorolni is oda járt. Így közelről tudom, mi is a zongorázás (gallicizmus). Mamáját is megszerettem, Zoli sokkal rendezettebb, precízebb, szervezettebb fiú, semmint eredetileg gondoltam. Sikere nyilván ezen is múlik. A jellem számít a művészetben. Remélem, viszontlátom.

Juttával csak telefon volt az utóbbi időben. Vagy fél évvel ezelőtt egy elég mondén vacsorát ettünk társaságában Klausnál.³ Beszélgetési terveink nem váltak be. Pedig sokszor volt találkozásról szó.

Sherylről: lassan egy éve mentek el, semmi közvetlen hírem nincs. A szóbeszéd úgy tartja; pár hónappal ezelőtt jutott el hozzám a pletykahullám; hogy házat építettek saját kezűleg valahol New York mellett. Előadásra nem készültek. Wilson egyedül járja a világot. Tényleg

megjelent Sheryl-könyved? Zoli úgy véli, semmiféle idegösszeroppanás sem mentesít elküldési kötelezettség alól.

Kórházból ki, kórházba be. Ezt értettem el Zoli híradásaiból. Ha lehet, ne szedj sok gyógyszert. És ne idd el verseidet.

Mik az utazási terveid? Jössz-e környékünkre? Magam is gondolkodom, hogyan juthatnék el Pestre!

Zárom ezen józan levelet. Egy sokkal egzaltáltabbat vagy két hónapja cipelek magammal; nem tudtam magamat elküldésre szánni.

Remélem, rövidesen. Ölel

Pali

K, B. n.; MTA K, Ms 5954/354.

1. *Emmánuelle*: Emmanuelle Haïm, Wiener Pál nevelt lánya; később híres karmester lett.
2. *Zoli*: Kocsis Zoltán. – *Richter*: Svjatoszlav Richter zongoraművész, Pilinszky 1975 júliusában találkozott vele a XII. Tours-i Fesztiválon. Lásd még *Zenei képeslapok*. Új Ember, 1975. szeptember 14., 37. sz. 3.
3. *Klaus*: Jutta Scherrer férje.

DOMOKOS MÁTYÁS

1977. augusztus 8-án.

Drága Jancsikám!

Leveled s a versek kéziratát megkaptam:¹ az anyag egy héten belül nyomdába kerül, már átnéztem, a tartalomjegyzéket is hozzá igazítottam válogatásodhoz – minden rendben van tehát, ezt a pár sort megnyugtatósodra írom. Félállbal már Pesten kívül, mert holnap elutazunk Apámhoz Makóra.

Mikor jössz vissza Pestre? Majd telefonálj! A Sheryl-könyvről én sem tudok többet; a kiadóban hallottam – fél füllel –, hogy küszöbön áll a megjelenése, dehát az ilyesmi, manapság, akkor sem biztos, ha két füllel hallja az ember. Persze lennie kell benne valaminek, mert hiszen két korrektúra volt stb.

Ami személyemet illeti: jól vagyok, persze ezt azzal a resignációval mondom, amennyit még torzulás nélkül el tud viselni ez a három betűs, olyan súlyos jelentésű és mégis üres, tartalmát vesztett szavacska. [...]

Neked is csak azt mondhatom, viselj el mindent, még hozzá úgy, hogy ne végy róla tudomást, mert az ember – az állatok legnyomorultabbja – mindent kibír. Ebben az egyben hi-hetsz!

Szeretettel öllelek:

Matyi

Gépirat, B. n.; MTA K, Ms 5950/398.

Domokos Mátyás (1928–2006): kritikus, szerkesztő; 1953-tól a Szépirodalmi Kiadó felelős szerkesztője, a kiadónál megjelent Pilinszky-kötetek gondozója.

1. Pilinszky az 1978-ban megjelent *Válogatott műveit* (Magvető–Szépirodalmi, Bp.) készítette elő. Lásd még *Levelek*, 642.

LORAND GASPAR

Sidi Bou Said, 1977. december 17.

Kedves Jánosom,

Tegnap kaptam meg Sheryl Suttonnal folytatott „beszélgetéseidet”.¹ Egyhuzamban olvastam végig. Mintha megrészegedtem volna tőle. Vagy inkább azt mondanám, hogy valamiféle végletes tisztánlátással és ugyanakkor könnyed mámorral jellemezhető állapotba kerültem. Mint amikor néha nagyon lázasak vagyunk, s a legzavarosabb rémálom és a tisztánlátás, a matematikai pontosság között hezitálunk vagy inkább ingadozunk. Ám talán egyszer beszélni és hallgatni fogunk, oly sok nekirugaszkodás és csüggedés után.

Megkaptad leveletemet, melyben írom, hogy az általad választott időpontban jöhetsz hozzánk, feltéve, hogy mondjuk két hónappal korábban szólsz? Vagy ez nem kiszámítható? Szükséged van még más iratra vagy valami másra? Kaptál hírt Roselyne-től?² Mostanáig ő intézkedik az utazásoddal kapcsolatban.³ Nekem nem üzent semmit.

Mit kívánhatnék neked könyved olvasása után? Az, ami benned megszólal, bizonyára mindörökre meghaladja a mi kicsinyes vágyainkat és provinciális ambícióinkat.

Szívélyes üdvözlettel

Lorand

Lorand fordítja nekem a könyvét. Szívélyes üdvözetemet küldöm barátsággal. A közeli viszontlátásra!

Jacqueline

K. B. n.; MTA K, Ms 5951/134.

Pilinszky választát lásd *Levelek*, 649., ill. 650.

1. Pilinszky János: *Beszélgetések Sheryl Suttonnal*. Szépirodalmi, Bp. 1977.
2. *Roselyne*: Roselyne Chenu; Pierre Emmanuel munkatársa.
3. Pilinszky 1978 áprilisában jutott el Tuniszba; útiról *Afrikai képeslap* címmel számolt be az Új Ember 1978. augusztus 6-ai számában.

CSOKITS JÁNOS

Flat 6,
64 Ladbroke Road,
London, W. 11.
1977. XII. 6-án

Kedves János!

Nagyon megörültem levelednek és a könyvnek, amelyet néhány nappal korábban kaptam meg.¹ Gyakran gondoltam rád az elmúlt évben s találgattam, vajon mit csinálsz, min dolgozol, rendbe jött-e az egészséged. Erre most részben feleletet kaptam. Híreid csak azáltal megnyugtatóak, hogy betegséged ellenére dolgozol, ami persze nem meglepő, hiszen az ember csak akkor él igazán, ha szenved, és akkor alkot tiszta műveket, ha vállalja a sorsát. (Ehhez még csak kereszténynek sem kell lenni.)

Könyvedet még nem olvastam el, mert prózához nehezebben nyúlok, mint vershez. Verset úgyszólván bármikor tudok olvasni – bár nem mindig egyforma koncentrációval. A prózához viszont nyugalomra van szükségem, különösen, ha várok tőle valamit. És nyugalom most nincs. Édesanyám rákja nyáron kiújult, útiokmányokért kellett harcolnom, hogy meglá-

togathassam, anyagi problémáim voltak (nem nehézségeim) és mindez nagyon rosszul hatott amúgy is vacak idegrendszeremre. A kedélyállapotom ennek megfelelő. Édesanyám most jobban van – használt a sugárterápia – de nyugalomról azért nincs szó. Helyzetemet kissé bonyolítja, hogy tavasz óta van egy kedves, bolondos kelta barátnőm, aki félig nálam lakik és amikor itt van: semmi egyébvel sem lehet foglalkozni, mint vele. (Most éppen elment egy órára.) Így hát, kedves János, várnom kell, hogy új művedet a kellő figyelemmel elolvashassam. Persze, már „beleolvastam” és azt látom, hogy igen izgalmas olvasmánynak ígérkezik – azonnal megcsapott a belőle áradó feszültség. Nem tudom, mikor tudom az egészet végigolvasni, de azt hiszem, hogy erre csak az új évben lesz mód, mert a Karácsony előtti hetek mindig mozgalmassak.

Ami Ted verseit illeti, beszéltem Olwyn-nal,² aki könnyebben elérhető mint Ted, és amúgyis ő intézi Ted ügyeinek egy részét. A Pilinszky-Tranströmer-Hughes kötet terve rendben van, de arra kér, hogy a kiadód, vagy a jogképviselőti szerv írjon Ted kiadójának, Faber & Faber-nek és kérje meg hivatalosan a versek kiadásának jogát.

Ha gondolod, hogy én segíthetek a Te Hughes fordításaid „lektorálásában” – persze magánalapon – szívesen megteszem, mert jól ismerem a verseket és Tedet is könnyebben el tudom érni, ha kétes az értelmezés. Nagyon ajánlom, ne siesd el a dolgot és ha erre módod van és nem ellenkezik elveiddel, élj az ajánlatommal. Elvégre a cél az, hogy Ted szövegei magyarul is Hughes-szerűek legyenek.³

Néhány napja olvastam végig Peter Jay *Kráter*-fordításának kefelenyomatát. Szép kis könyv lesz belőle! Peter Jay ugyan nem Ted Hughes, de, szerencsére, a *Kráter* versei könnyebben fordíthatók, mint, mondjuk, az *Apokrif*, vagy *A szerelem sivataga* és Jay nagyon lelkiismeretes, alapos munkát végzett.⁴

Ami az én tervezett kötetemet⁵ illeti – ittléted óta semmi sem változott, főleg azért, mert az idén elmaradtam a munkával, úgyszólván semmit sem írtam, márpedig a kötet végéről még hiányzik egy pár vers. Neked talán nem kell magyaráznom, hogy nem erőltetem az írást és csak olyankor és csak azt írom, ami erővel és tiszta hangon jelentkezik. Mindig elámulok, amikor egyes költők új kötetekben vagy a folyóiratokban olyan verseket olvasok, amelyek megírása, a szöveg tanúsága szerint, a költőnek nem volt sürgető szükséglet. Minderről majd máskor.

Kedves János, mára be is fejezem a firkálást, remélem, a köteted jól fog sikerülni, és ha kell – tudod, hol találsz meg a fordításokkal. Remélem azt is, hogy a Karácsonyt kellemesen fogod eltölteni és az Új esztendőben egészséges leszel.

Szeretettel ölel

János

(ez véletlen volt, nem modorosság)⁶

K, B. n.; MTA K, Ms 5950/327.

1. Pilinszky levelét lásd Csokits János: *Pilinszky Nyugaton. A költő 32 levelével. Századvég*, Bp. 1992. 125-126.; *Levelek*, 648.; Pilinszky *Beszélgetések Sheryl Suttonnal* című könyvét küldte el.
2. *Ted*: Ted Hughes.; *Olwyn*: Olwyn Hughes.
3. Pilinszky fordításkötet-terve nem valósult meg.
4. A kötet adatait lásd Peter Jay 1976. november 28-ai levelének jegyzetében.
5. Csokits János kötet: *Látogatás egy égitesten*. (Vál. versek, 1948-1984.) Boston, 1988.
6. Az „ölel” szó „l” betűje megegyezik az aláírás „j” betűjével.

RADNÓTI MIKLÓSNÉ

[Képeslap; Budapest, 1978. április 15.] 15. IV. 78.

Kedves, aranyos Pilinszky János, hálásan köszönöm, hogy nem felejtett el és megküldte gyönyörű könyvét. Vigasztaló nagy örömet ajándékozott. Szerető szívvel köszöntöm.

Radnóti Miklósné

1137 Bp. Possonyi út 1.
315-682

K; MTA K, Ms 5953/8.

Radnóti Miklósné szül. Gyarmati Fanni (1912): középiskolai tanár; Szigligeten ismerkedett meg Pilinszkyvel.

WIENER PÁL

[Párizs, 1978. október 29.] 29. 10. 78.

Jánoskám, gratulálok, gratulálok, gratulálok.¹ Amint biztos a nap, azonnal, ha kitűztétek, írd meg, hogy tudjak repülőjegyet foglalni, ugyanis ilyesmire előre kell gondolni, különben nincs.

De szép ünnep lesz, addig is, mindkettőtöket a legnagyobb szeretettel öllelek. (Ingridet titok okból nem mertem felhívni.)

Tud a Zoli orgonázni?²

Pali

Meghívók mellékelve³

K; MTA K, Ms 5954/358.

1. Pilinszky 1978. október 19-i levelében tudatta Wiener Pállal (lásd *Levelek*, 663), hogy karácsony táján összeházasodnak Ingrid Ficheux-vel.
2. Pilinszky és Ingrid Ficheux egyházi esküvőjére csak 1980. június 22-én került sor; a szertartáson Kocsis Zoltán orgonázott.
3. Pilinszky 1979 januárjában Párizsba akart utazni Ingrid Ficheux-vel, ehhez kért magyar és francia nyelvű meghívóleveleket Wiener Páltól (jelzetszámuk: Ms 5954/359-360)

SZIGETI ISTVÁN

Bp., 1979. december 4.

Drága János!

Végre teljesíthetem ígéretemet, s küldöm a Gieseking-szalagot. Sajnos csak [?]-magnón tudtam átvenni, így a felvétel egysávós, ami jobb minőségű, de időben kevesebb, rövidebb. Ha néha serceg, az azért van, mert ezek mind régi felvételek. Remélem azért jól tudod majd használni.

Sorrendben a következők vannak a szalagon:

Beethoven: Esz-dúr zongoraverseny

Bach: c-moll partita

: a-moll – “-

: D-dúr – “-

Mendelssohn: E-dúr „Dal szöveg nélkül”

: G-dúr --

: Cisz-moll --

Debussy: Az elsüllyedt katedrális

Ennyi fért rá. Ha még van valami kívánságod, írd meg, nagyon szívesen megcsinálom – remélhetőleg rövidebb idő alatt.

Én már egy kicsit nyugodtabb vagyok, bár a helyzet még mindig képlékeny.

Szeretettel ölel:

István

K, B. n.; MTA K, Ms 5954/196.

Szigeti István (1952): zeneszerző, 1975-től a Magyar Rádió munkatársa; 1979-ben és 1980-ban interjút készített a költővel – lásd *Beszélgetések*, 200–210, 216–221.

LORAND GASPAR

[Sidi Bou Said,] 1980. január 2.

Drága János,

Remélem lábadozásod szép lassan kiderül. Azt is, hogy Ingrid jól odaérkezett. Hogy jól van. Hogy jól vagytok.

Sokat gondolunk Rád, Rátok, Töröcsik Marira is.

Tegnap este olvastam föl verseidből a francia követünkénél, akiben több a költészet, mint a diplomácia. Mindenkit nagyon megfogott.

Közben próbálok valamiféle kísérő szót írni a francia kötethez. Nem tudom, hogy fog ez sikerülni. Hát ami majd tőlem kitelik. A szív ott lesz, s valami abból, ha sikerül, amit megéreztem, ami teljesen átütött rajtam, ami abból beleragadt a szövetembe.¹

A fordításokban bízom, s néha még tisztítgatom őket. Néhány újat is fordítottam. Sheryl is meglesz,² de a theóriás részek igen nehezen mennek át a francia könyörtelen óraszerkezetébe. Ha majd egyszer összevetődünk valahol...

Mindennap, a magam ügyetlen, tehetetlen módján imádkozom értetek.

Szeretettel ölel

Loránd

Boldog új évet! Veled vagyunk minden este, a költészeted bennünk él... de még jobb lenne, ha hús-vér emberként lennél itt. Öllelek:

Jacqueline

K, B. n.; MTA K, Ms 5951/152.

1. Lorand Gaspar Pilinszky 1982-ben megjelent francia nyelvű kötetéhez (*Poèmes choisis*. Gallimard – Corvina, Paris – Budapest) írt előszava: *Débris et rayonnement*. Folyóiratban: *Esprit*, Mars 1982, 151–153. – Magyarul: *Roncs és ragyogás. Pilinszky János költészete*. (Ford.: Ádám Péter) Nagyvilág, 1981. augusztus 8. sz. 1241–1242.
2. A kötet francia fordításának adatai: *Entretiens avec Sheryl Sutton. Le roman d'un dialogue*. Éd. de Vallongues, Billère, 1994.

WIENER PÁL

[Párizs, 1980. október 19.] 19. 10. 80.

Kedves Jánoskám,

Ingrid valóban elég feldúltan érkezett, és ezt olyan nyugodtan magyarázta szegény. Talán a dadogóknak nincs szükségük felindultnak mutatkozni. Egy estét töltöttünk verseid olvasásával; leveledet is lefordítottam,¹ most már egészen felderült. Rövidesen hívom Sheryl és barátainak táncát nézni.

Remélem jó egészségben vagy; csak annyit iszol, amennyit muszáj, és dolgozol.

Zoli itt volt, de csak röviden. Más nincs. A kínaiak falaznak. Perzsiáról még nem döntöttünk a Vilivel.²

Ingrid maradjon a világ közepe.

Sok szeretettel ölel

Pali

K; MTA K, Ms 5954/363.

Pilinszky választát lásd *Levelek*, 705.

1. Pilinszky levelét lásd *Levelek*, 698.
2. Vázsonyi Vilmos (1935–2008) művészettörténész, Wiener Pál barátja. 1956-ban emigrált, a nyugati magyar emigráció kivételes műveltségű, legendás alakja.

LORAND GASPAR

Sidi Bou Said, 1981. január 10.

Kedves Jánosom,

El tudod képzelni Sidi Bou Saidot szakadó hóesésben? Három napig viharban éltünk, szaggatta a fákat és az eget. De azért melegen gondolunk rád most, az év elején. Sohasem tudjuk, mit kell kívánni barátainknak, de talán nem tévedünk akkor, ha egy kicsivel több valódi örömet, fényt és megértést kívánunk az emberek között.

Kérlek ne hallgass hónapokig!

Ismered a Sud című folyóiratot? Dél-Franciaországban adják ki. Már régóta terveznek egy különszámot, amelyben barátaim írának költészetemmel kapcsolatban. Felesleges mondanom, hogy a te jelenléted (írás formájában) minden másnál értékesebb lenne számomra. Beleegyeznél, hogy szerepelj ebben a számban egy verssel vagy egy prózai írással, amely valamilyen kapcsolatban állna a költészetemmel vagy velem, mondjuk barátságunkkal a költészetben, az életben, az elég lenne! Természetesen én fordítanám franciára az írásodat. Ha javaslatom elfogadhatónak tűnik számodra, arra kérlek, jelezd beleegyezésedet január vége előtt. Azután lenne még hat hónapod a szöveg megírására.¹

Van valami híred a Corvinától? Amióta közöltem velük megjegyzéseimet a fordítások végleges változatával és a kiválasztott versekkel kapcsolatban, én semmi hírt sem kaptam tőlük. Ha Budapesten vagy, szeretném, ha telefonálnál nekik, hogy siettessük őket egy kicsit. A Gallimard kiadó szeretné, ha a könyv 1981 őszén megjelenne.²

Dolgozol valamin? Néhány hónapja egyik leveledben beszéltél egy regényről, amit elkezdted.³ Befejezted? Még régebben voltak terveid egy fordításokat tartalmazó válogatással kapcsolatban is.⁴

Nagy szeretettel gondolunk rád

Lorand

Kedves kedves. Tudod, hogy gyakran gondolunk (és beszélünk) rád (rólad). S ne felejtse el, hogy akkor is írhatasz, amikor szomorú vagy. Vagyis jobban szeretjük, ha boldog vagy!

Gyertek el egyszer mindketten megosztani velünk magányunkat, mely valóban élő. Melyben mi boldogok vagyunk. Ölelem Ingridet és téged

Jacqueline

K; MTA K, Ms 5951/159.

Pilinszky választát lásd *Levelek*, 704.

1. A Sud c. folyóirat Lorand Gaspar-száma *Espace de Lorand Gaspar* címmel 1983-ban jelent meg; a különszámban Pilinszkytól nem szerepel erre az alkalomra készült írás, viszont közli néhány versét Lorand Gaspar fordításában: *Rien de plus [Nincs több]; Elysée de novembre [Novemberi elfizium]; Le passé simple [Félmúlt]; Agonia christiana [Agonia christiana]; Vent froid [Hideg szél]* (28–31. p.)
2. A kötet adatai: János Pilinszky: *Poèmes choisis*. (Préfacés et traduits par Lorand Gaspar avec la collaboration de Sarah Clair.) Gallimard–Corvina, Paris–Budapest, 1982.
3. Lásd *Levelek*, 689.
4. Lásd *Levelek*, 648. (Pilinszky két fordítójával, Ted Hughes-zal és Tomas Tranströmerrel közös kötetet tervezett; az angol és svéd verseket ő fordította volna.)

PETER JAY

[London,] 81. március 30.

Kedves János!

Nem tudom, vidéken vagy-e vagy Budapesten. A mellékelt levelet Budapestre küldtem neked: nagyon fontos lenne számomra a válaszod, hogy be tudjam fejezni a *KZ-oratórium* angol fordítását.

Megígérték nekem, hogy a PN Review nevű költészeti lapban közreadják a fordítást (a lap igazgatója Michael Schmidt, egy barátom) – májusban fog megjelenni, feltéve, ha leadom a végleges szöveget, legkésőbb április 10-ig. Nehéz lesz, talán lehetetlen – mindenesetre még a korrektúráján is javíthatok a szövegen, ha azonnal válaszolsz!¹

Nagyon várunk téged júniusban Cambridge-be.² A fesztivál után maradsz még néhány napot Angliában? Rendezhetnénk neked egy költői estét Londonban.

Szívélyes üdvözlettel:

Peter

K, B. n.; MTA K, Ms 5951/283.

1. Peter Jay előző (március 9-ei) levelében fordítással kapcsolatos kérdésekről érdeklődött – A *KZ-oratórium* végül azonban nem jelent meg Jay fordításában. Talán azért sem, mert már 1980-ban megjelent az Egyesült Államokban Peter Sherwood fordításában: *KZ-Oratorio*. In: *Ocean at the Window*. Hungarian Prose and Poetry since 1945. (Szerk.: Albert Tezla.) University of Minnesota Press, Minneapolis, 1980. 127–133.
2. A június 5. és 10. között megrendezett cambridge-i költőtálalkozóra már nem tudott elutazni Pilinszky: május 27-én szívroham következtében elhunyt. (A tervezett programmal kapcsolatos iratok a hagyaték Ms 5943/177–192, 441–445 jelzetszámai alatt találhatóak.)

LORAND GASPAR

Sidi Bou Said, 1981. ápr. 8.

Drága Jánosom,

Remélem, nem fognak túl sokat késlekedni a „kötet” szerkesztésével és nyomásával a Corvinánál...¹ Vagy „kötet” helyett inkább sűrűségnek nevezném, ahogyan azt a kémiában mondják az oldatokkal kapcsolatban.

Örülök, hogy Cambridge-be és Párizsba tudsz utazni,² de még jobban örülnék, ha Párizsból egy ugrással át tudnál jönni Tuniszba is; természetesen Ingridet³ is szívesen látjuk. Akarod, hogy megkérdezzem a párizsi barátainktól, nincs-e erre mód? És természetesen hivatalos meghívásod lenne arra, hogy felolvass verseidből a karthágói római színházban.

Ha semmiképpen sem tudsz átjönni Tuniszba, akkor Avignonban találkozhatnánk, ahol hivatalos vagyok a fesztiválra július utolsó napjaiban, de sajnos Párizsba, idő hiányában, nem tudok majd felmenni. Olyan jó lenne, ha el tudnátok jönni Sidi Bou Saidba!

Melegen öllelek, s Ingridet is, ha veled van.

Lorand

Kedves kedves, leveleid valódi örömet jelentenek számunkra, még ha néha az egészségedre utaló rövid mondataid nyugtalanítanak is bennünket. Gyere el megmutatni, hogyan is nézel ki, nagy öröm lenne ez számunkra. Boldogok lennénk, ha jobban megismerhetnénk Ingridet. Gyertek el hát mindketten! Öllelek téged (és benneteket), szívélyesen:

Jacqueline

K; MTA K, Ms 5951/161.

1. A francia nyelvű válogatáskötet adatait lásd Lorand Gaspar 1981. január 10-ei levelének 2. sz. jegyzetében.
2. Lásd előző levél 2. sz. jegyzete.
3. *Ingrid*: Ingrid Ficheux.